



БЕОГРАД

12 – 14. IX 2012.

**НАУЧНИ
СТАНАК
СЛВИСТА
У ВУКОВЕ
ДАНЕ**

ИНТРАЛИНГВИСТИЧКИ И
ЕКСТРАЛИНГВИСТИЧКИ ЧИНИОЦИ
У ФОРМИРАЊУ И РАЗВОЈУ СРПСКОГ
СТАНДАРДНОГ ЈЕЗИКА

42/1

БЕОГРАД, 2013.

Марина Љ. СПАСОЈЕВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 12.12.2012.
Прихваћен: 13.02.2013.

О РАДНОМ И ТРПНОМ ГЛАГОЛСКОМ ПРИДЕВУ СА ЛЕКSIКОГРАФСКОГ АСПЕКТА**

Предмет рада је лексикографска обрада радног и трпног глаголског придева са придевском конституентском вредношћу у српској дескриптивној лексикографији. На корпусу из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (као и из грађе за овај речник) и *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске систематизују се, разматрају и коментаришу поступци обраде радног и трпног глаголског придева у придевској служби.

Кључне речи: лексикографска обрада, радни глаголски придев, трпни глаголски придев, придевска служба.

1.0. Сами називи чланова морфолошке глаголске парадигме радни глаголски придев и трпни глаголски придев упућују на њихову двојаку природу. Они, с једне стране, представљају облике конјугације и јављају се у саставу сложених глаголских облика у функцији предиката односно у саставу партиципског пасива, а, с друге стране, неким функцијама – атрибута, апозитива, актуелног квалификатива и предикатива – приближавају се правим придевима или то постају. Предмет овога рада јесте третман радног и трпног глаголског придева у српској дескриптивној лексикографији онда када они нису део сложеног глаголског облика у функцији предиката односно део пасивне партиципске конструкције, већ се употребљавају у функцији придевских речи. Оваква употреба осим реда и броја, уз именички појам, захтева и посебна парадигматска обележја, па се они морфолошки понашају као прави придеви: мењају се по падежима, а тамо где је степен лексикализације висок, добијају и облике одређеног придевског вида и компарације. Међутим, семантика овако употребљених глаголских придева може се поклапати са семантиком глагола чији су они облик, али може бити и другачија, када долази до унутра-

* Marina.Spasojevic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

шње промене значења и потпуне лексикализације, попут придева: *врео, зрео, кључао, васпитан, угојен* и сл.

1.1. О радном и трпном глаголском придеву у придевској служби у савременом српском језику подробније су писали А. Белић и М. Стевановић и они су изнели основне морфолошке и синтаксичко-семантичке карактеристике које глагол (односно његов радни и/или трпни придев) треба да има да би добио облике и службу правог придева (в. Белић 1934: 33–39, Белић 1937: 29–135; Стевановић 1940: 196–205, Стевановић 1956: 205–216; Стевановић 1958: 86–92 и Стевановић 1962: 201–208). Наиме, према Белићевим запажањима и каснијим Стевановићевим допунама тих запажања (Белић 1934, Стевановић 1940, Стевановић 1958), у придевској функцији могу се употребљавати само радни глаголски придеви од непрелазних и рефлексивних медијалних глагола, дакле, онда када се њима означава особина или стање или промена стања неког ентитета независна од његове воље (*остарела жена, уснуло дете*). Овакву реализацију могу имати само радни глаголски придеви од глагола свршеног вида, осим неколико од несвршених, попут *врео, зрео*, су се у потпуности лексикализовали. С друге стране, од сваког прелазног глагола може се образовати трпни глаголски придев, који се може употребити и у придевској служби, и којим се исказују стања или особине настале свесним деловањем или спољашњим утицајем (*пробуђено дете, разбијена чаша*) (в. Ђорђевић 1931: 99–112, Белић 1937: 129–130; Стевановић 1958: 92). Такође, утврђено је да се у придевској служби могу употребљавати трпни глаголски придеви и од глагола код којих се он по правилу не образује, као од медијалних и рефлексивних глагола, па „тај облик има функцију и својства обичних придева“ (Стевановић 1940: 205; в. и Стевановић 1962). Другим речима, „партиципи који нису формирани од прелазних глагола приближују се мање или више правим придевима“ (Ђорђевић 1931: 1478). У придевској служби може се употребити трпни глаголски придев од глагола оба вида, с тим што се у оваквој синтаксичкој реализацији чешће употребљавају ови облици од глагола свршеног вида (уп. Ђорђевић 1931: 160, Белић 1934: 36–37). Дакле, радни глаголски придев се може образовати од сваког глагола, али се не може сваки употребити у функцији коју врше прави придеви, а трпни придеви се могу образовати само од прелазних глагола, али сваки тако добијен придев може се мењати по падежима и имати придевску функцију (Белић 1937: 130). Међутим, ту слику усложњавају придеви образовани по моделу трпног придева од рефлексивних и медијалних глагола.

1.2. У новијој дериватолошкој литератури оваква се синтаксичка употреба, коју прати промена категоријалних обележја, сматра видом творбе (уп. Барић и др. 1997: 301, Станојчић, Поповић 2008: 174, Станојчић 2010: 245–246). Међутим, Клајн (2003: 383) у делу о попридевљавању, имајући у виду чињеницу да се сваки трпни глаголски придев може употребити и са придевским конституентским функцијама, каже да, за разлику од радног глаголског придева, код трпног придева „с те стране ’конверзије’ и нема, или је већ унапред обезбеђена“.

1.3. Пошто трпни придев у свом семантичком потенцијалу има две значењске компоненте – глаголску и придевску,¹ веће тешкоће у њиховом разликовању јављају се у случајевима хомонимичности пасивних партиципских и именских копулативних конструкција (в. Ђорђић 1931: 162, Стевановић 1956). Са становишта дијатезе, о овом проблему писали су и К. Милошевић (1972, 1973, 1974) и С. Танасић (1982, 2009а, 2009б). Као критеријуми за диференцијацију поменутих конструкција могу се узети временски план, глаголски вид, прелазност (рецимо, ако се овакве конструкције односе на садашњост, не може бити речи о пасиву, већ о именском предикату, Стевановић 1956: 216, уп. Милошевић 1972: 64–66; на плану прошлости неререференцијалне радње исказују се само имперфективним глаголима, те трпни придев од глагола свршеног вида тада има вредност правог придева, Милошевић 1973: 429, Танасић 2009б: 99 у оквиру пасивне конструкције може бити само трпни глаголски придев од прелазних глагола, док би у осталим случајевима посредни био именски предикат, јер су придеви попут *заљубљен*, *збуњен* и сл. прави придеви образовани по моделу трпног придева, Танасић 2009а: 114, уп. Милошевић 1972; Милошевић 1973; Милошевић 1974) итд.

1.4. Дакле, граматичари утврђују услове под којима се радни или трпни глаголски придев може јавити ван предикатске функције и они могу имати начелне ставове, али на лексикографима је задатак да све контекстуалне реализације радног и трпног глаголског придева идентификују на морфолошкој, синтаксичкој и семантичкој равни и уврсте их у речнички чланак једнообразно, системски и усаглашено. Међутим, то представља велику тешкоћу, и то већ на почетном нивоу – на нивоу успостављања одреднице. Како је истакао проф. М. Николић (2002: 54), пишући о проблемима утврђивања одредничке речи, код радних и трпних глаголских придева питање је да ли нечему што је, у ствари, облик једне лексеме – глаголске, а јавља се са другачијом функцијом – треба дати статус нове лексеме и обрадити у посебном речничком чланку.² С друге стране, стоји питање колико је оправдано да глаголске

¹ Глаголска компонента значења доминира у случајевима када се трпни придев појављује у функцији предиката реченице у пасивној форми (Стевановић 1979: 726), док у атрибутској, апозитивној и предикативној функцији трпни придев развија семантичку вредност правог придева (Стевановић 1979: 726).

² Слично мишљење изнео је и Клајн (1998) приликом разматрања лексикографског и граматичког статуса глаголских именица на *-ње* и *-ће* од несвршених глагола. Према његовом мишљењу, овакве глаголске именице су аналогне глаголским придевима и глаголским приложима и представљају облик који значење у потпуности преузима од глагола (Клајн 1998: 159). Клајн закључује да треба направити разлику између глаголских и девербативних именица, поменути их у морфологији глагола, обрадити их у творби, али не уносити их у речник, изузев оних које су већ лексикализоване. Разлоге за овакав поступак види у томе што у речнику нема места за одреднице које носе искључиво граматичку информацију. На овај начин избегло би се реконструисање речи према инфинитиву несвршеног глагола, што би довело до уштеде у простору, а податак о непостојању глаголске именице од неког глагола могао би се дати код тог глагола (Клајн 1998: 156).

Такође, у компаративној студији о синтаксичкој деривацији у руском и српском језику Б. Марић (2012: 215) остаје при ставу да је, слично као и код глаголских именица, и код глаголских придева реч о граматикализацији, јер су они „више везани за глагол, релативно регуларно се образују према утврђеним правилима, и уз помоћ утврђених творбених средстава, везани су за глаголске категорије вида и времена“.

придеве са оваквом функцијом дајемо као илустрацију глаголске лексеме, а са именским морфолошким категоријама: падежом, и могућим придевским видом и компарацијом.³

1.5. На корпусу из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (као и из грађе за овај речник) и *Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске разматрају се и систематизују обраде радног и трпног глаголског придева у придевској служби. Није нам циљ да укажемо на неуједначености и недоследности у неком од речника, јер могући пропусти не могу умањити вредност информација и грађе коју ови речници доносе. Намера нам је, заправо, да скренемо пажњу на различит приступ у обради радног и трпног глаголског придева у придевској служби, јер се у лексикографској пракси уочава дивергенција у њиховом представљању. Циљ је да се издвоје најпогоднији и најекономичнији поступци у лексикографској пракси, који не би доводили у колизију морфолошке, семантичке и синтаксичке особености придевски употребљених глаголских придева.

2.0. У члану 302 Упутстава за израду *Речника САНУ* каже се: „Глаголске придеве давати као засебне одреднице само кад су постали прави придеви; нпр. *ваљан, васпитан, врео*. Код њих не наводити да су то глаголски придеви, већ их обрађивати као обичне придеве“. Тако, и поред ове инструкције, у посматраним речницима, поред „правих“, описно дефинисаних придева, налазимо и велики број придевских одредница које су пореклом радни или трпни глаголски придеви, а које се дефинишу типски, односно функционално-семантички – граматичким одређивањем (синтаксичким – у прид. сужби, и морфолошким – р. пр. или трп. пр.) и упућивањем на глагол чији облик представљају, дакле: „у прид. служби: р. пр. / трп. (пр.) од Х“.

2.1.0. Када се посматра обрада и представљање трпног глаголског придева у придевској служби, у *Речнику САНУ* заступљен је веома велики број придевских одредница са описном (*који је...*) или синонимском дефиницијом, како од прелазних активних, тако и од медијалних глагола, попут: *виђен, грађен, жежен, жељен, забачен, забивен, заваљен, завијен, заводњен, завраћен, загарен, загнојен, загрљен, загржен, загушен, закаричен, заклоњен, замагљен, запрепаћен, ливен, оправдан, опседнут, отворен, отегнут, откачен* итд. Имајући у виду члан 302 Упутстава, то значи да су они у придевској служби посведочени у значењима којих нема код глаголске лексеме. Запажа се с тим у вези да трпни придеви у придевској служби показују

³ Приликом анализе категоријалних обележја партиципа (глаголског прилога садашњег) у српском и партиципа у немачком језику Б. Петронијевић (2011: 22) изнела је дилему о томе да ли је ту реч о флексији или деривацији. Ако је посредни флексија, могу се срести само категоријална обележја једне врсте речи, а ако је реч о деривацији (конверзији), подразумева се и промена категоријалних обележја. Имајући то у виду, ако би се глаголски придеви и глаголски прилози у придевској служби, као и глаголске именице (в. напомену 2), сматрали флективним облицима глаголске лексеме, морао би се проширити инвентар категоријалних обележја глагола. Такође, ова ауторка подсећа на то да се партиципи у страниј лингвистичкој литератури због својих двојних категоријалних обележја и семантичко-синтаксичког потенцијала сматрају посебном врстом речи, што је одлика класичне граматичке традиције (Петронијевић 2011: 37). Решимо, партиципи су у руском били издвајани као посебна врста речи, да би их касније граматичари прикључили придевима (Востоков, Виноградов), а потом и глаголима (Русская грамматика АН) (Марић 2012: 216).

висок степен лексикализације и велики потенцијал богађења лексичко-семантичког фонда.

2.1.1. Већина ових одредница забележена је и у шестотомнику, с тим што је тамо под првим значењем дата граматичка дефиниција: *трп. од X*, а као секундарне семантичке реализације наводе се лексикализована значења трпног придева са одговарајућим потврдама. Овај поступак се у Речнику САНУ среће по изузетку, рецимо, примењен је у 18. тому код одредница: *осигуран, основан, осољен, осумњичен, отанчан, отрован*.

2.1.2. Међутим, неретко је да се примером у коме је трпни глаголски придев употребљен у функцији правог придева илуструје семантичка реализација глаголске лексеме, рецимо, код прелазних глагола у Речнику САНУ: *заклопљени мед* под „заклопити“, *са одвртном бошчом* под „одврнути“, *озубљеном полугам* под „озубити“, *отклопљене играчке, отклопљеним ножам* под „отклопити“, *откопчана кабаница* под „откопчати“, у Речнику МС: у ... *резбарену бурмутицу* под „резбарити“, *уштећене наре* под „уштедети“ итд. Овај поступак се среће и у оквиру речничких чланака медијалних глагола у Речнику САНУ: *закрвављен поглед* под „закрвавити (се)“, *Рудничанин ... згрбављених кривих леђа* под „згрбавити (се)“, *стадоше погледати неким мученичким, готово ослабљеним погледима* под „ислабити“; *кљуцале су обудовљене кокице* под „обудовети“, у Речнику МС; *скорени снег, у ... скореној души* под „скорети (се)“ итд. Такође, могу се наћи примери да се глаголска семантичка реализација илуструје атрибутски употребљеним трпним придевом, као: *оставио је отворена врата; многи су људи ишли отворених прси* под „отворити“ у Речнику САНУ или *по таме се такту кретао зид војничких ликова ... оптерећених телећањима и пушкама* под „оптеретити“ у Речнику МС итд., а имамо и успостављену придевску одредницу *отворен* односно *оптерећен*.

2.1.3. У оквиру полисемне структуре појединих глаголских лексема код којих је учестала придевска употреба трпног придева стављена је напомена у загради пред дефиницијом: обично у трп. пр. или често у трп. пр., као код неких реализација глагола у Речнику САНУ: *овичити (I)*, *оковати (I, 2)*, *опремити (I, 1)*, *оријентализовати (у целини)*, *основати (II, 1a)*, *осудити (I, 1d)*, *осујетити (2)*, *осумњичити (1b)*, *осунчати (I, 1, II, 2b)* итд., односно у Речнику МС код: *оцедити (3)*, *резати (1z)*, *стилизовати (2)* итд.

2.2.0. Када се посматра обрада и представљање радног глаголског придева у придевској служби, ситуација је унеколико обрнута. У Речнику МС он се издваја ретко, углавном кад се лексикализовао, и дефинише се описно, а по изузетку се среће са граматичком дефиницијом. Примери придевски употребљеног радног глаголског придева код кога није дошло до семантичког преображаја наводе се у оквиру речничког чланка глаголске лексеме, као под: *оболети, обневидети, прегорети, прогорети, сагорети, скопнети* итд. Међутим, у Речнику САНУ веома су заступљени речнички чланци са радним глаголским придевом као одредницом, и то са граматичко-функционалном дефиницијом, попут:

у придевској служби: р. пр. од обневидети.

у прид. служби: р. пр. од изболети и избољети.

у прид. служби: р. пр. од нагорети, нагорјети.

у придевској служби: р. пр. од заседети (се), засједјети (се).

у атрибутоској⁴ служби: негирани р. пр. од ископнети.

Радни глаголски придев у придевској служби у овом речнику ретко се користи за илустрацију употребе глаголске лексеме, али се може наићи и на такве потврде као нпр. *изникао: преко ноћи изникле имућнике* под „изникнути = изнићи“ и сл.

2.2.1. Оваквим поступком дефинисани су бројни радни глаголски придеви у придевској служби од медијалних перфективних глагола у Речнику САНУ: *изболео, оболео, обневидео, обгорео, искипео, окопнео, неископнео, налетео, измилио, заседео, заблудео, одблудео, изводнео, загладнео, огладнео, огрубео, одрвенео, ожеднео, ижживео, одживео, оживео, залудео, занемео, обнемео, онемео, обудовео, запустео, избелео, обелео, зажуतेо, ижуतेо, зазеленео, озеленео, исплавео, зарудео, заруменео, зацрвенео, зацрнео, опупавео; опустео; оружнео; оруменео, осиротео; ослабео; ослепео; осмеђео; остарео; остуденео; осужњио; осурео; отрамели; отруднео; охладнео; охрпавео; охромео; ижђикао, избехарао* итд. Такође, срећемо на овај начин обрађене глаголске придеве и од имперфективних глагола: *једрао (по једралој трави), класао (на класалим усевима*, мада је глагол *класати* квалификован као двовидски), *клицао (њиве се зелене ... зеленилом клицалих жита)*. У Речнику МС овака употреба радног глаголског придева није посведочена.

2.2.2. Међутим, тешкоћу за лексикографе често представља чињеница да је код глагола VI Стевановићеве врсте на *-(j)ети, -ѝм*, нарочито непрелазних медијалних глагола мотивисаних придевом, изражена конкуренција између облика на *-(j)ети, -ѝм* и *-ити, -ѝм*. Код неких глагола долази до диференцијације форми радног глаголског придева у зависности од конституентске функције, па се у предикатској функцији користе форме од глагола са суфиксом *-ити*: *жена је остарила, ученица је закаснила*, али у атрибутоској, и другим придевским функцијама, користе се радни глаголски придеви на *-ео, -ела, -ело*: *остарела мајка, закаснили одговор* итд. и онда када су форме инфинитива и глаголских облика који се граде од инфинитивне основе са суфиксом *-(j)ети* потиснуте из језичке праксе у корист глагола на *-ити*. Дакле, с обзиром на особености ове групе глагола и њихове корелације са глаголима на *-ити, -ѝм* једноставно повезивање и упућивање на глагол није увек могуће (в. Спасојевић 2011). Рецимо, замка није избегнута у Речнику САНУ код придева *зачамео*, који се граматичко-функционалном дефиницијом повезује са глаголом *зачамети*, а такве одреднице у речнику нема (већ *зачамити*). Исто је поступљено и у обради придева *ођутурумео* и *обљутавео*. У истом речнику одреднице *измршавео, -ела, -ло / измршавио, -вјела, -ло* и *измршавио, -ила, -ло* типски су дефинисане „у прид. служби: р. пр. од измршавити“. Међутим,

⁴ Напомињемо да у дефиницији није пожељно користити придев *атрибутоски*, јер се тиме сужава поље конституентских вредности радног глаголског придева. Овако је, осим придева *неископнео*, обрађен и придев *неишчезао, неоттао* итд.

дефиниција радног глаголског придева могла би бити проширена на „у прид. служби: р. пр. од из м р ш а в е т и и измршавити“, јер су ови глаголи обрађени као дублети. За лексему *задоцнео* се у Речнику САНУ наводи да је радни глаголски придев од глагола *задоцнити*, као што се и придев *окаснео* упућује на глагол *окаснити* и *ојужнео* на *ојужнити*, а то нису облици радног глаголског придева тих глагола.

2.2.3. Кад су посредни поменути глаголи VI врсте, односно њихови радни глаголски придеви у придевској служби, описном дефиницијом се не упада у недоследност да се придев упућује на непостојећу одредницу на *-(j)ети*, јер се непрелазни медијални глаголи све чешће јављају са суфиксом *-ити*, нарочито они мотивисани придевом на *-ав*. Тај поступак је примењен код следећих придева иако се значење може свести на неко од оних из полисемне структуре одговарајућих глагола: *закорео, окорео; изветрео, исхлапео; оглунавео, закржљавео, окрњавео, олабавео, омаљавео, омутавео, окршљавео; отупавео, отупавео, опегавели, очађавели; избеснео, заводнео, заголео, заглувео, оглувео, неуживео, омилео, омртвео, незастарео, избледео, неизбледео, непотамнео; разбеснео, преживео, остарео, престарео, отупео; обангавео, изблесавео, облесавео, омитавео, зарутавео, омршав(ј)ели; заматор(ј)ели; аматорео; иструлео, натрулео; отрулео; раструлео; обабео; зазрнео; изблештео; опространео; осађео, осирамашео, охладнео* итд.

2.2.4. У Речнику САНУ наилази се и на радне глаголске придеве у придевској служби који су развили и значења којих код глагола нема. Њихова полисемна структура представља се граматичко-функционалном, па потом описном дефиницијом: *изгорео, нагорео, ишчилео, запламтео; оголео, излудео, застарео, заматорео; отупео; оћелавео* итд. Исти поступак срећемо и у Речнику МС код *клонуо, одбегао, оронуо, посрнуо, посустао, преминуо, пукао, разједрао, учмао* итд.

3.0. С обзиром на то да су и трпни и радни глаголски придев пореклом партиципи и да се, с једне стране, могу јавити у предикатској функцији у саставу сложених глаголских облика, односно пасива, и с друге, да се могу употребити у придевским функцијама (као атрибути, апозитиви, актуелни квалификативи, предикативи) и тада се мењају по падежима, у речнику би их требало представити на исти начин. Док се за Речник САНУ разлог овакве обраде трпног глаголског придева може видети у Белићевим (1937: 129–130) ставовима да функција једног облика није довољна „да се њоме објасни његова стварна вредност“ и друго – да значење пасивног партиципа (данашњег трпног придева) треба тражити у сложеном односу између функције коју овај облик обавља, његовог значења и значења конкретне речи у чијој се функцији јавља, поступци у Речнику МС не могу се објаснити на основу ових ставова (уп. т. 1.3).

3.1. На основу увида у досадашњу лексикографску праксу, могло би се у циљу уједначавања и унапређивања обраде поступити на два начина. Прво, да се и трпни глаголски придев обрађује на начин на који се обрађује радни глаголски придев у Речнику САНУ, како је, иначе, у начелу учињено у Речнику МС. Дакле, да се, тамо где је то потребно, да граматичко-функцио-

нална, а онда описна дефиниција. На тај начин се уважавају морфолошке и синтаксичке карактеристике,⁵ а истовремено се одражава семантичка веза са глаголом. Уосталом, иако је овакав поступак подложен критици, и глаголске именице од несвршених глагола издвајају се и дефинишу функционално-граматички, а и описно где се за тим укаже потреба, а потврде њихове реализације никада се не наводе у оквиру лексикографског чланка глаголске лексеме, чак и онда када немамо одговарајућу потврду за глагол.⁶ Такође се и за придевски употребљени глаголски прилог садашњи успоставља одредничка реч и дефинише описно, а никада под глаголом: уп. *летећи*, *лежећи*. Овако би се избегле недоследности када се у непажљивом избору примера или при недовољности грађе нека глаголска семантичка реализација илуструје придевски употребљеним трпним придевом, а успостављена је и придевска одредница, као *издштрити* : *изоштрен*, када се доводе у колизију категоријална обележја глаголске и придевске лексеме. Такође, избегла би се недоумица о томе где сместити примере, попут *повезани одреди*, или *поарбанашени Срби*, где се често ни из контекста не може утврдити да ли је то потврда за прелазни активни глагол или за рефлексивни. Заправо, да ли трпни придев *повезан* у наведеном примеру одговара значењу „учинити да неко ступи у контакт“, тј. повезати одреде или „ступити међусобно у контакт“, тј. повезати се међусобно; односно да ли трпни придев *поарбанашен* илуструје значење „учинити некога Арбанасом“ или „постати Арбанас, примити особине Арбанаса услед дугог заједничког живота, тј. спонтаном асимилацијом“. Дакле, поступак где имамо дефиницију у *прид. служби*: *трп. пр. од повезати (се)*, не би био новина, само га треба усталити, јер се радни глаголски придев скоро доследно обрађује на овај начин, а овај поступак такође илуструју наведени спорадични примери за трпни придев (уп. 2.1.1.). Такође, не би се много утрошило простора ако би се дала, још једна, функционално-граматичка дефиниција за такве примере, јер је код трпног глаголског придева, како грађа показује, много више значења другачијих од глаголских него код радног глаголског придева, па се у сваком случају одредница већ успоставља. У дескриптивним речницима овога типа, који се израђују на основу богате грађе, никада се не могу искористити све потврде, а тамо где их има довољно, избегава се оно што нарушава систем, те се ипак не добија права информација о оваквој употреби трпног придева (иако теоријски стоји да је она могућа од свих прелазних глагола). Никако од прелазних глагола не би требало успостављати одредницу за трпни придев ако је нема у грађи, нити од рефлексивних или медијалних глагола конструкције са трпним придевом обрађивати код глагола. Приликом одређивања вредности трпног глаголског придева и сортирању грађе, осим набројаних граматичких и семантичких особина (в. т. 1.1, 1.2, 1.3), треба узети у обзир као показатеље лексикализације чињеницу да ли постоје ограничења у употреби глаголских придева у придевској служби код

⁵ Истина, једино се инфинитив у именичкој (субјекатској или објекатској) служби ни на који начин не обележава.

⁶ У том случају се код глаголске лексеме упућује на пример под глаголском именицом.

свих семантичких реализација или се она односе само на неке реализације, као и да ли глаголски придеви колоцирају са неком речју.

3.2. Други је начин да се не издваја радни глаголски придев у придевској служби тамо где му је семантика иста као глаголима у уобичајеној функцији, што је неретко случај, већ да се тада доследно користи за илустрацију глаголске лексеме, а да се придевске одреднице успостављају када је дошло до унутрашње промене значења, како и стоји у Упутствима.⁷ С обзиром на чињеницу да се не може радни глаголски придев сваког глагола употребити у придевској служби, тамо где за то има потврда могло би се у заглављу речничког чланка додати: р. пр. и у прид. служби. Код поменутих глагола VI врсте, могло би се додати: р. пр. у прид. служби само *-ео, -ела, -ело*. На овај начин би се допринело уједначавању лексикографске праксе, као и тачнијем представљању глаголских придева у речницима.

ИЗВОРИ

Речник МС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XVIII, Београд: САНУ, 1959–.

ЛИТЕРАТУРА

- Барић и др.** ²1997: Е. Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Белић 1934:** А. Белић, О променљивости радног (прошлог) глаголског придева, *Наш језик*, II/2, Београд, 33–39.
- Белић 1937:** А. Белић, Више семантике!, *Наш језик*, V/5–6, Београд, 129–135.
- Ђорђевић 1931:** П. Ђорђевић, О старословенским трпним придевима, *Јужнословенски филолог*, XI, Београд, 89–172.
- Ивановић 2009:** Н. Ивановић, Прилози у служби других врста речи у српском језику, у: *Савремена проучавања језика и књижевности*, I/1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 139–166.

⁷ Међутим, када је обрада трпног и радног глаголског придева у придевској служби посреди, а и глаголских прилога, у пракси Речника САНУ није искоришћена могућност коју нуди члан 313 Упутстава, по коме се речи у служби других врста речи обрађују као једна од семантичких реализација одређене лексеме и наводе се категоријалне ознаке врсте речи у чијој се служби употребљавају, као нпр. прилози у служби именица *ван, вољно, данас*, прилози у служби везника *дакле, зашто, откуда* (уп. Ивановић 2009), придеви у служби именица *изниман (2), млад (8)* итд. Овакав поступак би омогућио да се у оквиру чланка глаголске лексеме нађу сви њени облици, а постигло би се и семантичко обједињавање грађе независно од синтаксичке функције (уп. т. 1.3. Клајн 1998: 154, Николић 2000: 54). Дакле, под одређеном тачком глаголске полисемне структуре наводило би се: (р. пр. / трп. (пр.) у прид. служби) *који је...*

- Клајн 1998:** И. Клајн, Граматички и лексикографски статус глаголских именица од несвршених глагола, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 27/2, Београд, 149–157.
- Клајн 2003:** И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Други сео. Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Матица српска, Институт за српски језик САНУ.
- Марић 2012:** Б. Марић, *Синтаксичка деривација у савременом руском књижевном језику у поређењу са српским*, Београд: Филолошки факултет.
- Милошевић 1972:** К. Милошевић, Неки аспекти семантичког односа конструкција: пасивне (са трпним придјевом) и рефлексивне у савременом српскохрватском језику, *Књижевни језик*, I/3–4, Сарајево, 63–86.
- Милошевић 1973:** К. Милошевић, Темпорално значење и синтаксичка вриједност конструкција Сор. (praes. perf.) – part. pass. у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, XXX/1–2, Београд, 423–437.
- Милошевић 1974:** К. Милошевић, Улога имперфективног вида и неких других елемената глаголског значења у семантичком конституисању и интерпретацији једног типа предиката, *Зборник за филологију и лингвистику*, XVII/1, Нови Сад, 139–171.
- Николић 2002:** М. Николић, Тешкоће при утврђивању одреднице у речницима српског језика, у: *Дескриптивна лексикографија савременог српског језика и њене теоријске основе*, Београд – Нови Сад: Српска академија наука и уметности – Матица српска, 49–56.
- Петронијевић 2011:** Б. Петронијевић, Категоријална обележја партиципа у немачком и српском језику, *Српски језик*, XVI, Београд, 22–38.
- Спасојевић 2011:** М. Спасојевић, Радни глаголски придев у систему врста речи, *Наш језик*, XLII/1–2, Београд, 25–39.
- Станојчић, Поповић ¹2008:** Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Граматица српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Станојчић 2010:** Ж. Станојчић, *Граматица српског књижевног језика*, Београд: Креативни центар.
- Стевановић 1940:** М. Стевановић, Рефлексивни глаголи и променљивост радног глаголског придева, *Наш језик*, VII/7, Београд, 196–205.
- Стевановић 1956:** М. Стевановић, Глаголски облици пасива, *Наш језик*, VII/7–10, Београд, 205–216.
- Стевановић 1958:** М. Стевановић, Још нешто о придевској функцији радног глаголског придева, *Наш језик*, IX/3–4, Београд, 86–92.
- Стевановић 1962:** М. Стевановић, Придевска служба трпног придева од глагола који немају тог облика, *Наш језик*, XII/7–10, Београд, 201–208.
- Стевановић ³1979:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма) II. Синтакса*, Београд: Научна књига.
- Танасић 1982:** С. Танасић, Пасивне конструкције са трпним придјевом у српскохрватском језику. Синтаксичко-семантичка интерпретација, *Радови Института за језик и књижевност у Сарајеву*, IX, Сарајево, 66–124.

- Танасић 2009а:** С. Танасић, Глагол између реченице и рјечника, у: *Синтаксичке теме*, Београд: Београдска књига, 110–127.
- Танасић 2009б:** С. Танасић, Опозиција референцијалност/нереференцијалност и пасивна дијатеза, у: *Синтаксичке теме*, Београд: Београдска књига, 95–101.
- Упутства:** *Упутства за израду Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, интерни спис, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Марина Спасоевич

О ДЕЙСТВИТЕЛЬНОМ И СТРАДАТЕЛЬНОМ ПРИЧАСТИЯХ
В ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Резюме

Предметом данной работы является лексикографическая обработка действительных и страдательных причастий с адъективным значением. На основе корпуса *Словаря сербскохорватского литературного и народного языка* Сербской академии наук и искусств (а также и материалов для этого словаря) и *Словаря сербскохорватского литературного языка* Матицы сербской систематизируются, рассматриваются и комментируются приемы обработки действительного и страдательного причастий с адъективной функцией.

Ключевые слова: лексикографическая обработка, действительное причастие, страдательное причастие, адъективна функција.